

19.12.2014

UPM Metsä
Juha-Matti Valonen
PL 85
33101 Tampere

Viite Lausuntopyyntö 27.11.2014

Lausunto Ärjänsaaren hoito- ja käyttösuunnitelmasta

UPM Metsä on toimittanut Kainuun ELY-keskukselle lausuntoa varten Ärjänsaaren hoito- ja käyttösuunnitelman, joka sisältää mm. infrastruktuurin sekä virkistys- ja matkailupalvelujen kehittämissuunnitelman, suunnitelman metsänhakuista sekä linjauksen menettelytavoista arvokkaiden rantamuodostumien suojelun kannalta. Hoito- ja käyttösuunnitelmien toteutus on erillissuunnitelmien laatimisen osalta jo käynnissä, ja metsätaloustoimenpiteet on tarkoitus toteuttaa talvella 2015.

Ärjänsaaren suojelun taustaa

UPM-Kymmene Oyj:n omistama Ärjänsaari on Oulujärven harjuksoon kuuluva valtakunnallisesti arvokas harjusaari, joka tunnetaan muun muassa monipuolisista ranta- ja tuulikerrostumistaan. Ärjänsaari sisältyy sekä valtakunnalliseen rantojensuojeluohjelmaan että Natura 2000 –verkostoon osana laajempaa Oulujärven saarista ja ranta-alueista muodostuvaa kokonaisuutta. Ärjänsaaren maankäyttöä koskevat keskeiset linjaukset on ratkaistu Koutaniemen – Vuoreslahden – Sarvivaaran osayleiskaavassa, joka on tullut lainvoimaiseksi korkeimman hallinto-oikeuden päätöksellä v. 1999. Ympäristöministeriössä ei ole pidetty tarpeellisena Ärjänsaaren hankkimista tai vaihtamista valtiolle suojelutarkoitukseen vaan maankäytön, mm. metsätalouden harjoittamisen ja lomakylätoiminnan, on katsottu voivan jatkua osayleiskaavassa osoitettulla tavalla. Luonnonsuojelulain keinoja käytettäisiin arvokkaimpien rantamuodostumien suojelussa.

Metsähallituksen hallinnassa olevalle Oulujärven retkeilyalueelle on laadittu hoito- ja käyttösuunnitelma, joka tullaan lähitulevaisuudessa päivittämään. Ärjänsaaren osalta hoito- ja käyttösuunnitelmaa ei ole aiemmin laadittu.

Suunnitelman pohjana olevat selvitykset

Hoito- ja käyttösuunnitelmaan liittyvät aineistot – selvitykset ja erillissuunnitelmat – ovat erillisissä liitteissä, mikä tekee kokonaisuudesta hajanaisen. Tärkeimmät suunnittelussa käytetyt tietoaineistot ovat puustotiedot ja vuonna 2014 tehty luontodirektiivin luontotyyppien inventointi. Ärjänsaaren harjuluonnosta sekä tuuli- ja rantamuodostumista on lisäksi olemassa selvityksiä (esim. Karinkanta 1999, Mäkinen ym. 2011), joita suunnitelmassa ei ole kuitenkaan siteerattu tai muutenkaan mainittu. Lähdeluetteloa ei ole. Puustotiedot ovat hyvät, mutta suunnitelman arvioinnin kannalta olisi ollut havainnollista, jos kehitysluokat ja kasvupaikat olisi esitetty myös kuvio- kartoilla. Luontotyyppikartan ja metsäsuunnitelmakartan kuvat ja niiden numerointi

poikkeavat toisistaan, mikä hankaloittaa karttojen vertailua. Tekstissä on ristiriitaisuuksia luontodirektiivin luontotyyppin *harjumetsien* esiintymistä koskevissa tiedoissa. Natura-tietokannan mukaan Natura-alueella esiintyy harjumetsiä, joista Ärjänsaaren sa olevat metsät muodostavat osan. Luontotyyppiä *lehdot* on ELY-keskuksen havaintojen mukaan luontotyyppikartalle merkityn lehtokuvion lisäksi sen länsipuolella kaivon lähiympäristössä. Kainuun ELY-keskus katsoo kuitenkin, että puutteista ja hajanaisesta esitystavasta huolimatta Ärjänsaaren olennaiset luontoarvot on riittävällä tarkkuudella selvitetty hoito- ja käyttösuunnittelun pohjaksi. Jatkossa tehtävät yksityiskohtaisemmat suunnitelmat voivat kuitenkin tapauskohtaisesti edellyttää esimerkiksi lajistoselvityksiä.

Suunnitelman tavoitteet

Kainuun ELY-keskus katsoo, että hoito- ja käyttösuunnitelman tärkein tavoite on sovittaa Ärjänsaaren eri käyttömuodot yhteen saaren suojelun kanssa siten, että luonto- ja maisema-arvot sekä virkistyskäyttöarvot säilyvät. Arvokkaiden rantaluontotyyppien, maiseman ja virkistyskäytön merkitys nousevat esille kansallisen rantojensuojeluohjelman tavoitteissa ja EU:n luontodirektiivin luontotyyppien suojelu Natura-verkoston tavoitteissa. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa tätä päätavoitetta ei ole suoraan ilmaistu, mutta se on pidettävä esillä kaikkea jatkosuunnittelua ohjaavana reunaehtona.

Virkistyskäytön kehittäminen

Virkistyskäytön kehittämiseksi esitetään laadittavaksi kahdeksan erillistä toimenpidesuunnitelmaa, jotka koskevat Ärjänsaaren infrastruktuuria ja matkailupalveluja. ELY-keskuksen näkemyksen mukaan saaren rakennuskannan huono kunto, alkeellinen vesi-, jäte- ja energiahuolto sekä virkistysrakenteiden puuttuminen ovatkin tällä hetkellä ympäristön tilaa uhkaavia tekijöitä, jotka on saatettava kuntoon, mikäli saaren kävijämääriä halutaan lisätä.

Toimenpidesuunnitelmat laaditaan Kajaanin ammattikorkeakoulun projektina. Hankkeella mainitaan olevan ohjausryhmä, mutta sen kokoonpano ei tule esille suunnitelmasta. ELY-keskus kiinnittää huomiota siihen, että ohjausryhmässä tulisi olla edustettuina myös ympäristön- ja rakennussuojelusta vastaavat viranomaistahot (ELY-keskus, Kajaanin kaupunki, Kainuun Museo).

Kainuun ympäristökeskus on tehnyt Ärjänsaarelle pohjavesiselvityksiä vuonna 1988. Ärjänsaari on vedenhankintaan soveltuvaa pohjavesialuetta. Syrjäisen sijaintinsa vuoksi alueen vedenhankinnalla on merkitystä pääasiassa saaren matkailijakunnalle. Selvitysten mukaan pohjavedellä ei ole selvää päävirtaussuuntaa. Ärjänsaaren ja Oulujärven välillä on hydraulinen yhteys, joka ilmeni alueelle tehdyn koepumppauksen aikana, jolloin havaintoputkissa pohjavedenpinnat noudattelivat Oulujärven vedenpinnan muutoksia. Saarella on kahvion lähellä talousvesikaivo. Muita vesikaivoja alueelle ei ole rakennettu, mutta alueella voi olla useita muita potentiaalisia kaivon paikkoja, koska alueen maaperä on hyvin vettä johtavaa hiekkaa. Alueen länsiosasta on tutkittu hyvin antoisa kaivonpaikka. Kainuun ELY-keskuksen näkemys on, että kehittämissuunnitelmassa tuleekin harkita, rakennetaanko alueelle lisää kaivoja ja alustavasti suunnitella ja tutkia mihin kaivoja rakennettaisiin. Näin ollen voidaan paremmin sijoittaa alueen riskitoiminnot, kuten kuivakäymälät ja mahdolliset jätevesien käsittelyjärjestelmät.

Kainuun ELY -keskus katsoo, että alueen käymäläratkaisuissa tulee suosia kuiva-käymälöitä. Vähäiset harmaat jätevedet (kantovesi) voidaan käsitellä paikanpäällä, mutta imeytyskentät tai muut mahdolliset käsittelyjärjestelmät tulee sijoittaa riittävän etäälle kaivoista ja suunnitelluista kaivonpaikoista. Kuivakäymälöiden ja jätekatosten sijoittelussa tulee huomioida myös talousveden ottaminen. Kainuun ELY -keskus pyytää saada lausua lisää alueen vesihuolto- ja jätevedenkäsittelysuunnitelmista siinä vaiheessa, kun suunnitelmat ovat tarkempia.

Turvallisuussuunnitelmaan liittyen mainitaan, että esteettömyys jätetään tarkastelun ulkopuolelle pitkien etäisyyksien vuoksi. ELY-keskus kuitenkin katsoo, että myös liikuntaesteisten näkökulma on sisällytettävä suunnitteluun. Turvallisuussuunnitelmasa tulisi käsitellä myös vanhojen, rantatörmän päällä olevilta mökeiltä alas rantaan vievien portaitten turvallisuus. Lahonneet portaat ja muut vaaralliset rakenteet olisi purettava.

Laivalaituriin ja muihin laiturirakenteisiin liittyen ELY-keskus huomauttaa, että jos laiturista tai laiturin käytöstä aiheutuu vesilaissa tarkoitettua haittaa (vesilain 3 luvun 2 ja 3 §), tulee sille hakea etukäteen aluehallintoviraston lupa. Haitta voi kohdistua esimerkiksi vesimaisemaan. Luvan saattaa vaatia ympäristöön nähden suurikokoinen laituri. Laiturin rakennustapa vaikuttaa myös luvan tarpeeseen: maapengerlaituri edellyttää lupaa huomattavasti useammin kuin puulaituri. Suurehkon laiturin rakentamisesta voi lisäksi olla säädöksiä kunnan rakennusjärjestyksessä. Laiturin lainmukaisuudesta tai luvantarpeesta voi pyytää lausuntoa ELY-keskukselta. Laituria suunniteltaessa on syytä ottaa huomioon seuraavia seikkoja:

- Laiturin rakentamisella ei saa aiheuttaa haittaa esimerkiksi kalastukselle, vesiluonnolle tai luonnon kauneudelle. Muutoin hankkeelle on haettava lupa.
- Yleiseen käyttöön tehtävä venelaituri saattaa vaatia aluehallintoviraston luvan.
- Suurehkoihin laitureihin tarvitaan mahdollisesti kunnan rakennusvalvontaviranomaisen toimenpidelupa.
- Laiturin rakentamisesta on sovittava osakaskunnan kanssa.

Patikointireitit on syytä ohjata olemassa oleville poluille ja ajourille, kuten alustavassa reittisuunnitelmakartassa onkin tehty. Polkuja ei tulisi viedä liian lähelle rantatörmien reunoja näiden heikon kulutuskestävyyden ja turvallisuusriskien vuoksi. Säipän ja Kirkkosäikän kärkeen reittejä ei myöskään tulisi viedä. Reittisuunnitelmassa tulee tarkastella myös saaren sisäisen huoltoliikenteen tarvitsemat ajourat. Mönkijällä ajo on syytä rajoittaa vain tietyille urille, joita on tarvittaessa vahvistettu kestävämmän kulutusta. Varsinkin huoltoliikenne Kirkkosäikkään kulkee kulutukselle herkkien maastonkohtien kautta.

Kainuun ELY-keskus pyytää, että sille varataan mahdollisuus lausunnon antamiseen erillissuunnitelmista siinä vaiheessa, kun ne ovat tarkentuneet. Suunnitelmiin tulee sisällyttää arvio luonto- ja muista ympäristövaikutuksista.

Metsätaloustoimenpiteet

Metsänkäsittelyn osalta suunnitelma sisältää toteuttamista vaille olevan kuviokohtaisen hakkuusuunnitelman, jossa sovelletaan vuoden 2014 alusta voimaan tulleita metsälain säännöksiä kasvatushakkuiden vaihtoehtoisista toteuttamistavoista. Käsiteltävä ala on 120 ha eli noin puolet saaren metsämaan alasta ja se edustaa *harju-metsien* luontotyyppiä. Hakkuut kohdistuvat metsän rakenteen, metsätyyppien ja pinnanmuotojen vaihtelun suhteen kaikkein tasalaatuisimpaan osaan saaren keskiosissa. Yhdeksi tavoitteeksi onkin määritelty metsien rakenteen ja maiseman monipuolisuuden taminen.

ELY-keskuksen näkemyksen mukaan suunnitellut hakkuut ovat vallitsevan kaava-merkinnän MY/s (maa- ja metsätalousalue, jolla on ympäristöarvoja ja johon sisältyy suojeltavia kohteita tai ympäristöä) mukaisia. Hakkuussa jäljelle jäävän puuston minimipohjapinta-ala on määritelty kuviokohtaisesti ja alue jää peitteiseksi hakkuun jälkeen. Monimuotoisuutta lisäävät piirteet säästetään hakkuussa. Rantavyöhykkeet sekä luonnonmetsien, lehtojen ja puustoisten soiden luontotyyppiä edustavat kuviot jäävät käsittelyn ulkopuolelle.

Hakkuut on tarkoitus toteuttaa yhden talven aikana, koska jäätien rakentaminen lisää kuljetuskustannuksia huomattavasti. Koska käsiteltävä ala on merkittävä, tulee se todennäköisesti vaikuttamaan jäljelle jäävän puuston tuulenkestävyyteen metsän sisäisten tuuliolosuhteiden muuttuessa. ELY-keskus huomauttaa, että tämä lisää tuulituhojen riskiä, joka muutenkin on merkittävä suurten järvenselkien ympäröimällä saarella.

Kuviot 11, 12 ja 12.6 muodostavat laajimman yhtenäisen pienaukkohakkuumenetelmällä käsiteltävän alueen, yhteensä noin 58 ha. ELY-keskus esittää, että myös tällä alueella monimuotoisuuden kannalta tärkeitä vanhoja puuyksilöitä, mikäli sellaisia löytyy, säästetään. Pienaukkojen sijoittelussa ja muotoilussa tulisi mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon pinnanmuotojen vähäininkin vaihtelu ja tuulituhojen riski sekä välttää kaavamaisuutta. Käsittelemättä jätettäviä kohtia voisi sijoittaa dyyni- ja rantavallimuodostumien suuntaisesti esimerkiksi siten, että tiheämpi puusto jää kohouman pohjoispuoleiselle sivulle.

Talvitien reitin suunnittelussa on erityisesti Säipän alueella, jossa on kulutusherkkiä rantamuodostumia, pyrittävä vielä toteutuksen yhteydessä löytämään maihinnousukohdaksi vähiten kulutusta ja maisemahaittaa aiheuttava vaihtoehto. Saareen rakennettava talvitiestö tulee mitoittaa välttämättömän puunkorjuu- ja kuljetustarpeen mukaisesti. Henkilöautojen maihinnousu saareen jäätien aikana tulee estää.

Kainuun ELY-keskus esittää, että hakkuiden vaikutuksia seurattaisiin esimerkiksi dokumentoimalla mahdolliset tuulituhot ja tekemällä kasvillisuuden ja puuston seurantaaloja.

Rantojen luontotyyppien suojele

Ärjänsaaren rannoilla on luonnonsuojelulain 29 §:ssä tarkoitettuja suojeltuja luontotyyppiä (luonnontilaiset hiekkarannat, puuttomat tai luontaisesti vähäpuustoiset hiekkadyynit). Niiden rajaaminen luonnonsuojelulain mukaisen muuttamiskiellon voi-

maansaattamiseksi on Kainuun ELY-keskuksen tehtävä. ELY-keskus tulee valmistelemaan luonnonsuojelulain 30 §:n mukaisen päätöksen ja samassa yhteydessä arvioimaan dyynialueiden mahdollisia hoitotarpeita (esim. vesakon poisto).

Vaikutusten arviointi

Ärjänsaaren hoito- ja käyttösuunnitelman vaikutuksia tulisi tarkastella rantojensuojeluohjelman, Natura 2000 –verkoston ja osayleiskaavan tavoitteiden kannalta. Muiden suunnitelmien kuin hakkuusuunnitelman vaikutusten arviointi on suunnittelun tässä vaiheessa käsitelty melko pintapuolisesti.

Infrastruktuurin ja virkistyskäytön kehittämisessä periaatteeksi on ilmoitettu, että toimenpiteet tukeutuvat tai kohdistuvat olemassa oleviin rakennelmiin ja kulkureitteihin. Tämän perusteella on arvioitu, että arvokkaiden ranta-alueiden nykytilaan ei ole vaikutusta. ELY-keskus toteaa, että em. periaatteet ovat alueen suojelutavoitteen ja osayleiskaavan mukaisia, ja niiden varassa voidaan jatkaa suunnittelua. Jokaisen erillisuunnitelman laadintaan on jatkossa sisällytettävä myös vaikutusten arviointi sitä mukaa kuin toimenpiteet ovat yksityiskohtaisemmin tiedossa. Myös mahdollisten lupien tarve on aina erikseen selvitettävä. ELY-keskus kiinnittää erityisesti huomiota siihen, että osalla aluetta heikko kulutuskestävyys asettaa rajoituksia virkistyskäytön määrän lisäämiselle ja muulle maankäytölle. Tämä koskee varsinkin ranta- ja tuuli muodostumia ja reheviä lehtotyyppisiä, joita on rakennetun alueen ympäristössä.

Natura-alueen suojeluperusteena olevista luontodirektiivin luontotyypeistä hakkuusuunnitelman vaikutukset kohdistuvat lähinnä harjumetsiin. Luonnonmetsät, lehdot ja puustoiset suot samoin kuin rantojen luontotyypit (jotka eivät ole luontodirektiivin luontotyyppejä) jäävät käsittelyn ulkopuolelle. Suunnitelmassa olevan arvion mukaan harjuluontotyyppiin kohdistuvat vaikutukset eivät ole merkittäviä, koska hakkuita tehdään vain saaren sisäosien tasarakenteisissa männiköissä, joiden monimuotoisuutta käsittelyllä pyritään lisäämään. Kainuun ELY-keskus katsoo, että suunnitellut hakkuut eivät todennäköisesti heikennä Oulujärven Natura-alueen harjumetsien luontotyyppin edustavuutta tai vähennä luontotyyppin pinta-alaa, minkä vuoksi suunnitelman toteuttaminen ei edellytä luonnonsuojelulain 65 §:n mukaista arviointimenettelyä.

Kainuun ELY-keskus katsoo, että Ärjänsaaren virkistyskäytön kehittämisessä voidaan jatkaa suunnittelua ottamalla huomioon aiemmin tässä lausunnossa esitetyt reunaehdot ja tarkennukset. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa esitetyt hakkuut eivät vaaranna rantojensuojeluohjelman ja Natura 2000 –verkoston tavoitteita.

Lausunnossa mainittuja lähteitä

Karinkanta, V.-M. 1999: Luonnon- ja maisemansuojelun kannalta arvokkaat harjut Kainuussa. Kainuun ympäristökeskuksen moniste 4. 168 s.

Mäkinen, K., Teeriaho, J., Rönty, H., Rauhaniemi, T. ja Sahala, L. 2011: Valtakunnallisesti arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat. Suomen ympäristö 32/2011.

Luonto- ja ympäristövastuu –yksikön
päällikkö

Ylitarkastaja

Sari Myllyoja

Biologi

Maarit Vainio

Lausunnon valmisteluun ovat lisäksi osallistuneet ylitarkastajat Liisa Korhonen, Elli Moilanen, Heli Nurmi ja Unto Ritvanen sekä rakennustarkastaja Risto Rojo.